

Соціологія

DOI: 10.15421/172080

УДК: 321+324

Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях

Оксана Баштанник, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Актуальність даного дослідження пояснюється необхідністю уточнення евристичних параметрів одного із сегментів інституціонального аналізу української політичної науки – соціологічного інституціоналізму. На сучасному етапі світового розвитку інституціональних досліджень політики вже недостатньо звертатись до формалізованих аспектів сутності політичних інститутів, що все ще є досить розповсюдженим підходом – на відміну від загальної теорії нового інституціоналізму. Також поширеним є бачення, що новітні зразки дослідницьких стратегій може запропонувати лише зарубіжна політична наука і саме серед її розробок слід шукати необхідні аналітичні інструменти. Через певні історичні аспекти політичного розвитку нашої країни політологічні дослідження тривалий час не мали можливості розвиватися синхронно загальносвітовим тенденціям, але можливо припустити, що на сьогодні така ситуація поступово змінюється. Тому за мету нашого дослідження було взято конкретизацію у вітчизняній політичній науці аналітичного поля такого напрямку досліджень нового інституціоналізму як соціологічний інституціоналізм та систематизуємо основні параметри його дослідницької стратегії.

У результаті проведення дослідження було виявлено, що в основі положень соціологічного інституціоналізму політичної науки є більш нормативно-формалізовані підходи порівняно з іншими різновидами інституціоналізму оскільки на його формування вагомий вплив справила теорія організацій. Більшість українських вчених застосовує методологічний інструментарій цього напрямку інституціоналізму для комплексного аналізу природи політичного інституту як дослідницької одиниці, яка наближається у свої характеристики до останніх світових прикладів і потребує відповідної методології дослідження. Групу конкретної проблематики, яка розглядається вітчизняними вченими на основі положень соціологічного інституціоналізму, відкривають нормативні аспекти функціонування міжнародної політики (наприклад, гуманізація), яка в даному вимірі перебуває в центрі уваги і зарубіжних вчених також. Більш цікавим напрямом досліджень є особливості процесу європейської інтеграції, аналіз якого теж бере початок у роботах іноземних вчених, проте нас це питання цікавить з огляду на євроінтеграційні амбіції України – чи матиме відповідні перспективи її нормативна європеїзація. Ще одним важливим аспектом дослідження за допомогою методології цього напрямку інституціонального аналізу, і знову – значущим для нашої країни є соціально-політичні процеси у перехідних суспільствах, в яких демократизація почалася, але досягнення на цьому шляху важко назвати стійкими.

Ключові слова: політичний інститут, новий інституціоналізм, теорія організації, соціальний ізоморфізм, інституціональна практика, європейська інтеграція, перехідні суспільства

Sociological institutionalism as a direction of the new institutionalism of political science: methodology and its implementation in Ukrainian political science research

Oksana Bashtannyk, Oles Honchar Dnipro National University

The relevance of this study is explained by the need to find out the heuristic parameters of one of the segments of the institutional analysis of Ukrainian political science - sociological institutionalism. At the present stage of world development of institutional research in politics, it is no longer enough to turn to the formalized aspects of the essence of political institutions, which is still a fairly common approach - in contrast to the general theory of the new institutionalism. Also, there is a widespread view that the latest models of research strategies can be offered only by foreign political science and it is among its developments that the necessary analytical tools should be sought. Due to certain historical aspects of the political development of our country, political science research has not been able to develop synchronously with global trends for a long time, but it is possible to assume that today this situation is gradually changing. Therefore, the purpose of our study was to concretize in domestic political science the analytical field of such research areas of the new institutionalism as sociological institutionalism and systematize the main parameters of its research strategy.

As a result of the study, it was found that the provisions of sociological institutionalism of political science are based on more normative-formalized approaches compared to other types of institutionalism because its formation was significantly influenced by the theory of organizations. Most Ukrainian scholars use the methodological tools of this area of institutionalism for a comprehensive analysis of the nature of the political institution as a research unit, which is close in its characteristics to the latest world examples and requires an appropriate research methodology. The group of specific issues considered by domestic scholars on the basis of the provisions of sociological institutionalism is opened by the normative aspects of the functioning of international politics (for example, humanization), which in this dimension is in the center of attention of foreign scholars as well. A more interesting area of research is the peculiarities of the process of European integration, the analysis of which also begins in the works of foreign scholars, but we are interested in this question given Ukraine's European ambitions - whether its regulatory Europeanization will have appropriate prospects. Another important aspect of research using the methodology of this area of institutional analysis, and again - important for our country, are the socio-political processes in transition societies, where democratization has begun, but the achievements in this way are difficult to call sustainable.

Keywords: *political institute, new institutionalism, theory of organization, social isomorphism, institutional practice, European integration, transitional societies*

Социологический институционализм как направление нового институционализма политической науки: методология и ее реализация в украинских политологических исследованиях

Оксана Баштанник, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Актуальность данного исследования объясняется необходимостью уточнения эвристических параметров одного из сегментов институционального анализа украинской политической науки – социологического институционализма. На современном этапе мирового развития институциональных исследований политики уже недостаточно обращаться к формализованным аспектам сущности политических институтов, что все еще является достаточно распространенным подходом – в отличие от общей теории нового институционализма. Также распространенным является мнение, что новейшие образцы исследовательских стратегий может предложить только зарубежная политическая наука и именно среди ее разработок следует искать необходимые аналитические инструменты. В силу опре-

деленных исторических аспектов политического развития нашей страны политологические исследования долгое время не имели возможности развиваться синхронно общемировым тенденциям, но теперь возможно предположить, что такая ситуация постепенно меняется. Поэтому целью данного исследования является конкретизация в отечественной политической науке аналитического поля такого направления исследований нового институционализма как социологический институционализм и систематизируем основные параметры его исследовательской стратегии.

В результате проведения исследований было выявлено, что в основе положений социологического институционализма политической науки – более нормативно-формализованные подходы по сравнению с другими разновидностями институционализма, поскольку на его формирование значительное влияние оказала теория организаций. Большинство украинских ученых применяет методологический инструментарий этого направления институционализма для комплексного анализа природы политического института как исследовательской единицы, которая приближается в своих характеристиках к последним мировыми примерам и требует соответствующей методологии исследования. Группу конкретной проблематики, которая рассматривается отечественными учеными на основе положений социологического институционализма, открывают нормативные аспекты функционирования международной политики (например, гуманизация), которая в данном измерении находится в центре внимания и зарубежных ученых также. Более интересным направлением исследований являются особенности процесса европейской интеграции, анализ которого тоже берет начало в работах иностранных ученых, однако нас этот вопрос интересует, учитывая евроинтеграционные амбиции Украины – будет ли иметь соответствующие перспективы ее нормативная европеизация. Еще одним важным аспектом исследования с помощью методологии этого направления институционального анализа, и снова – значимым для нашей страны являются социально-политические процессы в переходных обществах, в которых демократизация началась, но достижения на этом пути трудно назвать устойчивыми.

Ключевые слова: *политический институт, новый институционализм, теория организации, социальный изоморфизм, институциональная практика, европейская интеграция, переходные общества*

Вступ

Актуальність даного дослідження пояснюється необхідністю уточнення евристичних параметрів одного із сегментів інституціонального аналізу української політичної науки – соціологічного інституціоналізму. На сучасному етапі світового розвитку інституціональних досліджень політики вже недостатньо звертатись до формалізованих аспектів сутності політичних інститутів, що все ще є досить розповсюдженим підходом – на відміну від загальної теорії нового інституціоналізму. Також поширеним є бачення, що новітні зразки дослідницьких стратегій може запропонувати лише зарубіжна політична наука і саме серед її розробок слід шукати необхідні аналітичні інструменти. Через певні історичні аспекти політичного розвитку нашої країни політологічні дослідження тривалий час не мали можливості розвиватися синхронно загальносвітовим тенденціям, але можливо припустити, що на сьогодні така ситуація поступово змінюється.

Тому за мету нашого дослідження ми бе-

ремо конкретизацію у вітчизняній політичній науці аналітичного поля такого напрямку досліджень нового інституціоналізму як соціологічний інституціоналізм та систематизуємо основні параметри його дослідницької стратегії.

У цьому нам сприятиме використання таких методів дослідження як конкретизація та опис, узагальнення та системний підхід, порівняння та аналогії, формалізація та, власне, інституціональний підхід.

Аналіз наявної літератури показав, що концептуалізація соціологічного інституціоналізму як окремої дослідницької стратегії інституціонального аналізу політики реалізується лише в зарубіжних наукових працях. Починаючи від основ методології дослідження, викладених у роботах таких вчених як Дж. Майер (інституціональні теорії організацій), та звертаючись до питань, які мають велике суспільне значення – Ф. Макей, С. Монро та Дж. Вайлен з дослідженням феміністичного потенціалу соціологічного інституціоналізму, або проблем на рівні міжнародних політичних процесів –

стаття О. Порумбеску та багато інших. Щодо української політичної науки, то цілеспрямований розгляд положень даного напрямку інституціоналізму першочергово можливо знайти переважно у роботах вчених, які репрезентують положення теорії нового інституціоналізму (теорії більш високого рівня концептуалізації) – А. Колодій, А. Романюк, Н. Ротар. Виникає необхідність проаналізувати, чи застосовується як така дослідницька стратегія соціологічного інституціоналізму до політичних процесів і явищ українськими вченими та яким є предметне поле цих наукових розробок, що суттєво розширить методологічні координати як безпосередньо інституціонального аналізу, так і вітчизняної політичної науки загалом.

Результати дослідження

Соціологічний інституціоналізм в політико-інституційній парадигмі політичної науки

Основи для розвитку соціологічної версії нового інституціоналізму політико-інституційної парадигми політичної науки були закладені ще в 40–50ті рр. ХХ ст. в роботах американського соціолога Ф. Селзніка, який спирався на принципи системного та структурно-функціонального аналізу при дослідженні специфіки суспільних організацій (Дегтярьов, 2004). Хоч положення соціологічного інституціоналізму близькі до теорії організацій, у ньому все ж акцентується на значенні контексту в регулюванні діяльності акторів політики – інститути та індивіди розглядаються як вбудовані в конкретне культурне середовище (Колодій, 2010, с. 63). Це середовище визначає індивідуальні та колективні цінності та інтереси, а також особливості організаційної розбудови всіх суспільних інститутів, зокрема, і політичних.

У соціологічному інституціоналізмі прийнято виокремлювати два різновиди моделей теорії – відкрити та синтетичну. У першій з них (Ф. Селзнік, П. ДіМаджіо, В. Пауел) офіційні задачі та формалізована організація інституціональної структури вимушені постійно коригуватися у відповідності до викликів середовища – в організаційному полі прийняття рішень виникає феномен ізоморфізму (Дегтярьов, 2004). Він означає процес пристосування, набуття інститутом відповідності певній сфері соціального життя, який може бути реалізований на

основі примусу, слідуванню нормативним регуляторам, або носити міметичний характер – відбуватися через наслідування (Хасс, 2007, с. 121–123). Отже, соціологічний інституціоналізм доповнює тези відносно дослідження інституціональних трансформацій в історичному інституціоналізмі, але він є більш конкретно-ситуативним і меншою мірою орієнтованим на розгляд владних відносин. Синтетична модель соціологічного інституціоналізму (М. Коен, також окремі роботи Дж. Марча та Й. Олсена) полягає у тому, що, оскільки проблема, спосіб її вирішення, відповідальні особи та темпоральний діапазон вибору не завжди кореспондують один до одного у часі, то інститути можуть у відповідності до власної логіки штучно синтезувати політичний процес у конкретних умовах – наприклад, стимулювати процес прийняття рішень при недостатній обробці альтернатив (Дегтярьов 2004). Ініціаторами цього, як правило, є системні гравці, що прагнуть реалізувати власні інтереси та здатні заради цього підтримувати функціонування політичного інституту. У якості акторів, попри все зацікавлених у забезпеченні інституційного відтворення, можливо назвати представників політичної еліти, які мимоволі сприяють зниженню інституціональної ефективності політичної системи в цілому.

Загалом інститути в соціологічному новому інституціоналізмі розглядаються більшою мірою сутнісно, аніж структурно: на думку Дж. Хасса це є практики та смисли, що інтерналізуються та відтворюються індивідами через стратегії, звичаї та мову (Хасс, 2007, с. 115). Інтерпретація відбувається як на рівні інтерналізації смислу інституційної норми суб'єктом, так і на рівні відтворення ним інституціоналізованої (формально чи неформально) практики взаємодії. У цьому аспекті можливо спостерігати деяку наступність розвитку політико-інституційної теорії, оскільки відбувається залучення дослідницької стратегії класичного інституціоналізму, але інтерпретуються не лише норми законодавства. У методологічній площині соціологічний інституціоналізм базується переважно на використанні у його розробках якісного аналізу та інтерпретації, виокремленні каузальних залежностей та наданні пояснень у руслі загальнотеоретичної соціології (Meyer, 2008, p. 798). П. Холл та

Р. Тейлор зауважують, що в теорії цієї версії нового інституціоналізму дослідники мало уваги приділяють аналізу зіткнень інтересів акторів політики – як є межах інституційних обмежень, так і в ширшому контексті середовища (Hall, & Taylor, 1996, p. 954). Їх критика базується на тому, що смисли виникають і видозмінюються не лише в процесі односторонньої інтерпретації певних феноменів, але і завдяки оспорюванню та відстоюванню індивідами власних інтересів за необхідності діяти у відповідності до зразків колективної поведінки.

Соціологічний інституціоналізм в українській політичній науці: загальні дослідницькі межі

В українських наукових публікаціях значна кількість згадок про соціологічний вимір аналізу політичних інститутів та соціальні підвалини їх функціонування зустрічається в роботах, які стосуються осмислення теорії нового інституціоналізму в політичній науці. Також, положення соціологічного інституціоналізму часто використовуються під час дослідження змістовної сутності політичного інституту як такого, оскільки на сьогодні розуміння її значною мірою видозмінюється – через домінування в інституціональному аналізі теорії нового інституціоналізму.

А. Романюк був одним із перших вітчизняних дослідників, які аналізували природу інституціональних феноменів у межах нового інституціоналізму політичної науки; він поділяє поширений підхід щодо розуміння політичних інститутів як різновидів інститутів соціальних. Інститути інтегрують, впорядковують та стабілізують головні сфери соціального життя, формуючи сприйнятливі процедури й форми артикуляції відносин та інтересів. Тобто в цьому контексті інститути розглядаються як певні зразки поведінки, які напрацьовуються протягом певного часу, відповідно соціальна діяльність та прийняті зразки поведінки будуть виступати чинником інституалізації (Романюк, 2006, с. 194). У цитованій статті вчений не акцентує окремо на положеннях соціологічного інституціоналізму щодо політичних явищ і процесів, проте він зосереджується на основах, звертаючись безпосередньо до соціальних витоків становлення політичних інститутів. Як би ми не реалізували в подальшому дослідницькі операції, завжди

необхідно мати на увазі розуміння самої сутності інституціоналізованого феномену, котрий стає таким саме через соціальну компоненту серед усього багатоманіття складових.

Власне, більшість українських публікацій, в яких хоча б побіжно згадуються положення соціологічного інституціоналізму політичної науки, спрямовані на комплексний аналіз природи політичного інституту. Одним з найбільш цікавих прикладів подібних досліджень можливо назвати статтю М. Кармазіної та О. Шурбованої, що стала основоположною для розрізнення таких, на перший погляд, подібних понять як інститут та інституція. Дослідниці зазначають про окремі напрями теорії нового інституціоналізму, серед яких згадується і соціологічний інституціоналізм, підходи якого сприяють аналізу глибинної сутності інституціональних феноменів у політиці. Напрацьовання соціологічних досліджень цікавить вказаних вчених з тієї точки зору, що з-поміж інших наук саме соціологія вивчає інститути, виходячи з практики та «повсякденного знання» (Кармазіна, & Шурбована, 2006, с. 12). Таке для всіх начебто звичне слово як «практика» і дозволило виокремити якісну диференціацію між поняттями інститут та інституція як об'єктами дослідження, котрі нібито знаходяться в одній площині. Інституціям відводиться значення символічних, звичаєвих, семіотичних значень та практик, закріплення і відтворення яких здійснюється за допомогою таких соціальних організацій, як інститути (зокрема, політичні) (Кармазіна, & Шурбована, 2006, с. 17).

Серед новітніх робіт, в яких соціологічному інституціоналізму приділяється вже більш значна увага, можливо назвати дослідження Н. Ротар. Вчена виокремлює основних представників цього напрямку нового інституціоналізму (не забуваючи про витoki аналітичних розробок), а також характерні особливості загального розуміння політичного інституту. Але найголовнішим є те, що в даній статті Н. Ротар накреслює основні координати дисциплінарної матриці цього напрямку аналізу, що представляє інтерес для всіх тих, хто зможе спиратися на це уже в своїх працях. Концентруючи дослідницьку увагу на проблемах агрегування та артикуляції групових соціальних інтересів та процесі їх презентації мовою найбільш поширених

цінностей і орієнтацій масової свідомості, соціологічний інституціоналізм створює інструментарій вивчення самоорганізації громадських структур, норм і практик. Погляди різних представників соціологічного інституціоналізму збігаються в тому, що політичні уподобання виражаються агрегованими, а не атомізованими інститутами, а колективні рішення на рівні інститутів є не простою сумою індивідуальних рішень, а формуються під тиском інституціональних структур (Ротар, 2019, с. 142).

Соціологічний інституціоналізм у сучасних українських дослідженнях політики: предметні напрями

1. Аналіз міжнародних політичних процесів

Що ж до конкретної проблематики, яка розглядається вітчизняними вченими за допомогою дослідницького інструментарію соціологічного інституціоналізму, то тут спостерігається відтворення тенденцій, характерних і для зарубіжних політологічних розробок. Більша частина праць спрямована на дослідження визначальних чинників перебігу міжнародних політичних процесів, зокрема – особливостей функціонування європейських інтеграційних структур та їх впливу на регіональний політичний простір.

Якщо говорити про міжнародну політику як загальний предмет аналізу, то даний напрям нового інституціоналізму зосереджується передусім на нормативних її аспектах, які формують культурно-символічну реальність функціонування інститутів, що, у свою чергу, впливає на якісну сутність цих інститутів. З точки зору соціологічного інституціоналізму, міжнародні урядові організації відкриваються для участі громадянського суспільства, тому що норми демократії, прозорості та участі поширюються в усьому світі, відповідно, міжнародні урядові організації адаптували свої інституційні проекти до цих норм (Хар, 2019, с. 65). Таким чином, на думку О. Ю. Хар, посилення взаємодії між міжнародними інституціями та міжнародними неурядовими організаціями сприяло зміні міжнародних норм, принципів і процедур (Хар, 2019, с. 65). Можна говорити про гуманізацію правового регулювання міжнародних політичних відносин, яка прямо чи опосередковано здатна впливати і на внутрішньополітичні процеси в тих країнах-у-

часницях цих відносин, які ще перебувають на стадії демократичних трансформацій.

Але не все так однозначно, як здається на перший погляд, – під різного роду тиском владних структур, пристосовуючись до нього, гуманітарні проекти теж можуть зазнавати сутнісних змін, які здатні ледь не повністю спотворити основний зміст напрямів їх діяльності. Трансформаційний вплив нормативної складової у міжнародній політиці є предметом уваги більш спеціалізованих досліджень, результати яких цікаві як для політичної науки, так і для політичної практики. Так, Т. Я. Ткач зазначає, що соціологічний інституціоналізм виокремлює наступні причини ізоморфізму (пристосування) гуманітарних організацій: примусовий спосіб організації, міметичний та нормативний. Примусовий ізоморфізм виникає внаслідок нав'язування великими державами норм та правил діяльності міжнародним організаціям, членами яких вони є, або кошти до яких вони офіційно направляють. Причини виникнення міметичного ізоморфізму – гуманітарні організації оптимізували свою роботу, часто копіюючи моделі поведінки, принципи діяльності та навіть організаційну структуру більш відомих організацій, що сприяло уніфікації стандартів. Нормативний ізоморфізм викликаний спробою штучно створити норми та правила діяльності, якими мають керуватися міжнародні організації (Ткач, 2016).

2. Особливості європейської інтеграційної політики

Більшою мірою положення соціологічного інституціоналізму застосовуються українськими вченими для аналізу наявного досвіду розвитку і можливих перспектив продовження процесу європейської інтеграції. Це цілком аргументовано, якщо взяти до уваги напрацювання соціологічної теорії організації та дискусії, які розгортаються навколо унікальної – наднаціональної – інституціональної структури управління ЄС. О. В. Пістракевич у своєму дослідженні зазначає, що соціологічний інституціоналізм спрямований на те, як можна пояснити інституційні форми й методи діяльності (Пістракевич, 2015, с. 28), і це має сприяти хоча б деякому послабленню специфічного для ЄС конфлікту інтересів у функціонуванні багаторівневої системи управління.

О. І. Трегуб моделює логічний ланцюг, що допомагає зрозуміти хід думки вченого під час концептуального аналізу організаційної структури ЄС, який реалізується на основі положень цього напряму інституціональної теорії. Соціологічний інституціоналізм обґрунтовує ідею, згідно з якою люди у своїй поведінці керуються уявленнями про те, що вони вважають правильним. Такі уявлення про правильність формуються соціальними нормами та інститутами, які й визначають, яким чином має поводитись індивід у конкретній ситуації. Так, актори наднаціональних європейських інститутів соціалізуються цими інститутами, що й впливає на їхню поведінку, спосіб мислення, артикулювання та досягнення цілей (Трегуб, 2013, с. 152).

В якості прикладу реалізації такого типу аналітичних підходів, можливо навести тезу, яку обґрунтовує у своїй роботі Б. В. Ференс: соціологічний інституціоналізм розглядає ЄС як систему різних норм, цінностей, практик і структур, які повинні бути інтегровані в національну систему і призвести до соціалізації (Ференс Б. В., 2019, с. 122). Отже, звернення до положень цього напряму нового інституціоналізму дозволяє обґрунтувати можливість функціонування наявного інституціонального механізму управління ЄС, спроможність якого ставиться під сумнів з огляду на раціоналізм економічної політики країн-лідерів і відмінності історичного досвіду державного будівництва учасників об'єднання. На перший план виходить соціалізація до наднаціональних норм політичної взаємодії у вигляді європеїзації, коли наднаціональні інститути формують спільний політичний курс, який має слугувати стратегічним орієнтиром для окремих національних держав.

3. Проблеми перехідних політичних систем

Окремий інтерес для репрезентації методологічного інструментарію соціологічного інституціоналізму представляють роботи, орієнтовані на дослідження соціально-політичних процесів у перехідних суспільствах, до переліку яких і по сьогодні можливо включати Україну. Під час розгляду такого типу предмета аналізу використовується дослідницька стратегія, подібна до тієї, про яку ми вже говорили стосовно європеїзації, але в даному контексті мова буде

йти про особливості демократизації. З'ясувавши, чому при впровадженні політичних реформ порівняно слабо діють раціональні стимули або чим пояснюються відмінні політичні траєкторії країн зі схожим історичним минулим, вчені часто приходять до висновку, що слід шукати фактори впливу, які виявляються більш дієвими.

О. Стойко у своїй праці наводить розроблену в межах соціологічного інституціоналізму селекторативну теорію (*selectorate theory*) Б. де Москіти та А. Сміта, яка пояснює реакцію політиків, що перебувають при владі, на можливі революційні загрози. Вибір одного з двох основних варіантів поведінки в такій ситуації – посилення авторитарних тенденцій (обмеження політичних свобод, переслідування опозиціонерів та ін.) чи поглиблення демократизації – зумовлюється наявністю чи відсутністю у керівництва країни доступних джерел легких прибутків (природних ресурсів, іноземної допомоги тощо) (Стойко, 2016, с. 52). На перший погляд здається, що ми маємо справу з чинниками винятково економічного характеру, але тип економічних відносин у державі визначається типом політичного управління, який уможливує функціонування тих політико-економічних практик, що знаходять підтримку широких мас населення. Перерозподільче регулювання економічних процесів як домінуюче вкорінюється не стільки винятково там, де є що розподіляти, а скоріше там, де наявна висока ступінь суспільних очікувань від подібних інституціональних практик – наприклад, де вони були одним з інструментів соціалізації особистості. Окрім цього, як підкреслює в термінах соціологічного інституціоналізму О. Стойко, актори виконують наявні сценарії при побудові нових інститутів, навіть якщо це виявляється неефективно (Стойко, 2016, с. 53).

Кушнар'ов І. В., досліджуючи більш прикладну проблематику, аргументує, що за допомогою дослідницького інструментарію соціологічного інституціоналізму уможливується пошук відповідей на питання про причини поширення політичної корупції у певних типах суспільства, з'ясування тих чинників, які сприяють імплементації антикорупційних цінностей у загальну культуру або є перешкодою для наповнення аксіологічної системи антикорупційними стандартами

поведінки політичних акторів (Кушнар'ов, 2018, с. 46–47). Робота цього дослідника важлива тим, що він не лише аналізує це негативне явище, але також прагне з'ясувати фактори його значного розповсюдження за деяких типів суспільно-політичного устрою, оскільки окремі прояви політичної корупції можуть спостерігатися в усіх державах світу, але далеко не всюди вона здатна набувати системних масштабів. Значення соціологічного неоінституціоналізму для вивчення політичної корупції полягає насамперед у дослідженні впливу інституту корупції не лише на політичну поведінку, а й політичну ідентичність індивідів, опосередкуванні соціально-політичним середовищем інституційного впливу на державну політику (Кушнар'ов, 2018, с. 47). Зважаючи на це, простіше зрозуміти, як десятиліттями можливо перебувати в процесі незавершених і, часом, контрверсійних реформ при кричущій необхідності реальних змін у всіх сферах життя суспільства – їх не буде впроваджено доти, доки не припиниться відтворення соціальних норм, під впливом яких неформально схвалюється подібний стан речей.

Використовуючи логіку соціологічного неоінституціоналізму в пошуку пояснень інституціоналізації специфічних неформальних норм і практик поведінки на пострадянському просторі, на додаток до основного пояснення раціональності дій політичних акторів, що діють у межах цих інститутів, додається ще й поняття про сенси. Завдяки сенсам, якими наділений кожний інститут, у межах котрих відбуваються дії і взаємодії цих акторів, відбувається легітимація норм і правил, що встановлюються і засвоюються. Це в кінцевому підсумку і наділяє політичні інститути ознаками стійкості (Мілюкова, 2014, с. 92). У такому разі сенси виступають в якості соціальних конструктів, котрі можуть бути значно більш стійкими за ті політичні інститути, які спираються на них у процесі свого функціонування. З точки зору гуманістичних ідеалів, так і має бути: поняття вищого порядку – милосердя, справедливості та ін. – повинні переважати у своєму впливі реформовані структури та тимчасові розпорядження. Втім, коли задоволення винятково особистих інтересів розглядається як більш ефективна стратегія суспільної взаємодії, зазначені вище поняття

поступаються своєю сенсовою значущістю іншим – непотизму, хабарництву і т. д.

Висновки

Для реалізації мети нашої роботи першопочатково виникла необхідність визначитися з вихідними параметрами структури дослідницької стратегії соціологічного інституціоналізму політичної науки. Ми конкретизували, що в основі його положень є більш нормативно-формалізовані підходи порівняно з іншими різновидами інституціоналізму оскільки на його формування вагомий вплив справила теорія організацій. Значна увага вчених спрямована на практики колективної взаємодії учасників у певному контекстуальному середовищі, проте недостатньо (як відзначають критики) аналізується конфліктний її вимір.

Далі ми звертаємося вже безпосередньо до здобутків української політичної науки у полі інституціонального аналізу, котрі мають менш тривалу історію розвитку, порівняно із зарубіжними, але на сьогодні теж є достатньо репрезентативними. Часто вітчизняні дослідники звертаються до іноземних напрацювань з теорії соціологічного інституціоналізму політичної науки, щоб залучити їх результати в україномовний науковий простір – головним чином, систему координат його дисциплінарної матриці. Більшість українських вчених застосовує методологічний інструментарій цього напрямку інституціоналізму для комплексного аналізу природи політичного інституту як дослідницької одиниці, яка наближається у свої характеристики до останніх світових прикладів і потребує відповідної методології дослідження.

Групу конкретної проблематики, яка розглядається вітчизняними вченими на основі положень соціологічного інституціоналізму, відкривають нормативні аспекти функціонування міжнародної політики (наприклад, гуманізація), яка в даному вимірі перебуває в центрі уваги і зарубіжних вчених також. Більш цікавим напрямом досліджень є особливості процесу європейської інтеграції, аналіз якого теж бере початок у роботах іноземних вчених, проте нас це питання цікавить з огляду на євроінтеграційні амбіції України – чи матиме відповідні перспективи її нормативна європеїзація. Ще одним важливим аспектом дослідження за допомогою методології цього напрямку інституціональ-

ного аналізу, і знову – значущим для нашої країни, є соціально-політичні процеси у перехідних суспільствах, в яких демократизація почалася, але досягнення на цьому шляху важко назвати стійкими.

Як ми бачимо, дослідницька стратегія соціологічного інституціоналізму досить результативно застосовується і в українській політичній науці, дозволяючи як генералізу-

вати висновки щодо конкретної предметної сфери, так і збагатити змістовну складову самої теорії. Тому обґрунтованою є необхідність і в подальшому розглядати вже зазначені напрями досліджень та нові дослідницькі орієнтири вчених, щоб конкретизувати евристичні параметри цього різновиду нового інституціоналізму та розуміти можливості інституціонального аналізу в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Дегтярев А. А. Методологические подходы и концептуальные модели в интерпретации политических решений (III). URL: http://www.politanaliz.ru/articles_57.html (дата звернення: 01.10.2020).
- Кармазіна М., Шурбована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 10–19.
- Колодій А. Неінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. Філософсько-політологічні студії*. 2010. Вип. 1. С. 60–69.
- Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
- Мілюкова А. О. Політико-інституційні трансформації в перехідних суспільствах: закономірності та український досвід : дис. ... к. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2014. 208 с.
- Пістракевич, О. В. Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01. Івано-Франківськ, 2015. 202 с.
- Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського ун-ту. Філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 190–199.
- Ротар Н. Неінституціоналізм в системі теоретико-методологічних засад політичної науки. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 136–146.
- Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. 416 с.
- Ткач Т. Я. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 12. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631 (дата звернення: 01.10.2020).
- Трегуб О. І. Теоретичні засади європейської інтеграції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2013. № 9 (101) вересень. С. 148–153.
- Ференс Б. В. Транснаціоналізація політичного простору України та ЄС : дис. ... к. політ. наук : 23.00.02. Миколаїв, 2019. 232 с.
- Хар О. Ю. Особливості інституалізації міжнародних неурядових організацій та їх взаємодії з міжнародними урядовими організаціями. *Вісник НГУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Випуск 2 (42). С. 62–66.
- Хасс Дж. Соціологічний неінституціоналізм і аналіз організацій. *Вестн. Санкт-Петербурзького ун-та*. 2007. Сер. 8. Вип. 3. С. 112–125.
- Hall P. A. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996. № 5 (44). P. 936–957.
- Meyer J. W. Reflections on Institutional Theories of Organizations. URL: <http://ru.scribd.com/doc/56594455/John-W-Meyer-2008-Reflections-on-Institutional-Theories-of-Organizations> (дата звернення: 01.10.2020).

REFERENCES

- Dehtyarev, A. A. (2004). Metodolohycheskye podkhody y kontseptualnye modely v ynterpretatsyy polytycheskykh resheniy (III) [Methodological approaches and conceptual models in the interpretation of policy decisions (III)]. Retrieved from http://www.politanaliz.ru/articles_57.html [in Russian].
- Ferens, B. V. (2019). Transnatsionalizatsiia politychnoho prostoru Ukrainy ta YeS [Transnationalization of the political space of Ukraine and the EU]. *Candidate's thesis*. Chornomorskyi natsionalnyi universytet imeni Petra Mohyly, Mykolaiv [in Ukrainian].
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, 5(44), 936–957.
- Karmazina, M., & Shurbovana, O. (2006). „Instytut” ta „instytutsiia”: problema rozrznennia poniat [“Institute” and “institution”: the problem of distinguishing concepts]. *Politychnyi menedzhment – Political Management*, 4, 10–19 [in Ukrainian].
- Khar, O. Yu. (2019). Osoblyvosti instytualizatsii mizhnarodnykh neuriadovykh orhanizatsii ta yikh vzaiemodii z mizhnarodnymy uriadovymy orhanizatsiiamy [Features of institutionalization of international non-governmental organizations and their interaction with international governmental organizations]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of NTUU «KPI». Politology. Sociology. Law*, 2(42), 62–66 [in Ukrainian].

Khass, Dzh. (2007). Sotsyolohycheskyi neoinstytutsyonalizm y analiz orhanyzatsyi [Sociological neo-institutionalism and analysis of organizations]. *Vestn. Sankt-Peterburhskoho un-ta – Bulletin of St. Petersburg University*, 8 (3), 112–125 [in Russian].

Kolodii, A. (2010). Neoinstytutsionalizm ta yoho piznavalni mozhlyvosti v politychnykh doslidzhenniakh [Neo-institutionalism and its cognitive possibilities in political research]. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Ser. Filosofsko-politologichni studii – Bulletin of Lviv University. Ser. Philosophical and Political Studies*, 1, 60–69 [in Ukrainian].

Kushnarov, I. V. (2018). *Politychna koruptsiia: porivnialno-politologichna kontseptualizatsiia [Political corruption: comparative political science conceptualization]*. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy; Vydavnytstvo «Yurydychna dumka» [in Ukrainian].

Meyer, J. W. (2008). Reflections on Institutional Theories of Organizations. In Greenwood, R., Oliver, Ch., Suddaby, R. & Sahlin, K. (Eds.), *The SAGE handbook of organizational institutionalism* (pp. 790–811). Los Angeles, Calif. : Sage Publ.

Miliukova, A. O. (2014). Polityko-instytutsiini transformatsii v perekhidnykh suspilstvakh: zakonmirnosti ta ukraïnskyi dosvid [Political and institutional transformations in transitional societies: regularities and Ukrainian experience]. *Candidate's thesis*. Pivdenno-ukraïnskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K.D. Ushynskoho, Odesa [in Ukrainian].

Pistrakevych, O. V. (2015). Instytutsiina systema Yevropeiskoho Soiuzu: stanovlennia ta rozvytok v umovakh rozshyrennia [The institutional system of the European Union: formation and development in the context of enlargement]. *Candidate's thesis*. Ivano-Frankivskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu, Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Romaniuk, A. (2006). Novyi instytutsionalizm ta poniattia instytutu v politychnii nauks [New institutionalism and the concept of institute in political science]. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Filosofski nauky – Bulletin of Lviv University. Philosophical Sciences*, 9, 190–199 [in Ukrainian].

Rotar, N. (2019). Neoinstytutsionalizm v systemi teoretyko-metodolohichnykh zasad politychnoi nauky [Neo-institutionalism in the system of theoretical and methodological foundations of political science]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu – Historical and Political Problems of the Modern World*, 39, 136–146 [in Ukrainian].

Stoiko, O. M. (2016). *Transformatsiia politychnykh instytutiv u suchasnykh perekhidnykh suspilstvakh [Transformation of political institutions in modern transitional societies]*. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy; «Lohos» [in Ukrainian].

Tkach, T. Ya. (2016). Rol OON u koordynatsii humanitarnykh operatsii z podolannia naslidkiv stykhiinykh lykh ta formuvanni mizhnarodnoi humanitarnoi systemy [The role of the UN in coordinating humanitarian operations to overcome the consequences of natural disasters and the formation of an international humanitarian system]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriia «Politychni nauky» – International relations. Political Science Series*, 12. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631 [in Ukrainian].

Trehub, O. I. (2013). Teoretychni zasady yevropeiskoi intehratsii [Theoretical foundations of European integration]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 9(101), 148–153 [in Ukrainian].

Баштанник Оксана

Кандидат політичних наук, доцент
Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара

Bashtannyk Oksana

Candidate of Political Science, Assoc. Prof
Oles Honchar Dnipro National University

Email: polit.dnepr2011@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4067-3261

Цитування: Баштанник, О. (2020). Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (9), 5–14. doi: 10.15421/172080

Citation: Bashtannyk, O. (2020). Sotsiolohichnyi instytutsionalizm yak napriam novoho instytutsionalizmu politychnoi nauky: metodolohiia ta yii realizatsiia v ukraïnskykh politologichnykh doslidzhenniakh. [Sociological institutionalism as a direction of the new institutionalism of political science: methodology and its implementation in Ukrainian political science research] *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (9), 5–14. doi: 10.15421/172080

Стаття надійшла / Article arrived: 15.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 10.10.2020